

Zangactiviteit het jaar rond aan de stadsrand van Groningen, deel 2

Egbert Boekema

In alle maanden van het jaar is vogelzang te horen, maar uiteraard is zangactiviteit in de winter heel beperkt wat betreft soorten vogels en frequentie van hun zang. In de afgelopen jaren is het verloop in zangactiviteit tamelijk systematisch gevolgd in een telgebied aan de noordrand van de stad Groningen. Hiervoor werd het telgebied vrijwel dagelijks per fiets doorkruist. Uit deze verzamelde waarnemingen werd een voldoende grote steekproef verkregen om in 2002 het verloop in de zangactiviteit van veertien algemene en vrij algemene soorten zangvogels te kunnen beschrijven. In dit artikel geven we een update van zes al besproken soorten en presenteren we de gegevens van negen nieuwe soorten; alle zijn min of meer aan open terreinen gebonden

Methode

Gebied

Het onderzochte telgebied heeft een oppervlak van circa vier vierkante kilometer en ligt aan de noordrand van de stad Groningen. De zuidelijke helft bestaat uit een deel van Paddepoel en Selwerd, naoorlogse stadswijken met tamelijk veel groen en een parkje. In het midden van het telgebied liggen een bedrijventerrein en het Universiteitsterrein Zernike met gebouwen en een complex sportvelden. Hieromheen ligt jonge bosaanplant en de rand van een grote begraafplaats. De noordelijke helft wordt gevormd door overgebleven stukken weiland en braakliggende grond. Hieronder valt ook een tamelijk verdroogd opspuitterrein. Behalve twee kanalen met een smalle rietkraag is er weinig open water aanwezig.

Tellingen

In Boekema (2002) staat beschreven hoe vanaf

1999 systematisch vogelzang is genoteerd in het telgebied aan de noordzijde van de stad Groningen. Het gebied werd bijna dagelijks per fiets bezocht, meestal tussen 8.30 - 9.00 en 17.30 - 18.00 uur, en in de avonduren, doorgaans als onderdeel van het woon-werkverkeer, maar dan via een omweg van enkele kilometers. In de jaren 2003 - 2005 is deze route ongeveer honderd maal afgelegd langs het opspuitterrein bij het Van Starkenborgkanaal en via de Paddepoelsterweg, om zodoende beter inzicht te krijgen in de zangactiviteit in de open terreinen. De omgeving van de Paddepoelsterweg heeft bovendien de hoogste dichtheid en variatie aan broedvogels. Alle waarnemingen werden met de turfmethode verzameld, waarbij erop gelet werd om vogelzang slechts eenmaal per plek per dag te noteren. Met deze methodiek werden dagelijks gemiddeld enkele tientallen zingende vogels genoteerd, variërend van enkele in de winter tot bijna honderd rond eind april. Vanaf circa 1997 is het aantal soorten dat werd geteld jaarlijks



opgevoerd en vanaf 2001 zijn ook alle algemene zangvogels geteld, voorzover ze een duidelijke zang hebben.

De besproken waarnemingen zijn de basis voor onderstaande analyse, die in decaden wordt gepresenteerd. De aantallen van de algemene soorten zijn door extrapolatie per decade gecorrigeerd voor periodes met afwezigheid van enkele dagen of langer (door bijvoorbeeld vakantie in het buitenland). Op het totaal bedraagt deze extrapolatie echter voor geen enkele soort meer dan circa 10%. Alle gegevens zijn verzameld door de schrijver.

Resultaten en discussie

Het aantal waarnemingen dat per soort per jaar verzameld kan worden verschilt enorm. Van Tjiftjaf, Winterkoning en Merel werden per jaar ongeveer duizend zingende vogels geregistreerd. Andere soorten zijn een stuk schaarser, zingen onopvallend (Grauwe Vliegenvanger) of met een te geringe frequentie om regelmatig te worden opgepikt. De grote variatie was een reden om na 2002 nog een aantal jaren door te gaan, om ook de minder algemene soorten te kunnen beschrijven en om te kunnen zien in hoeverre er tussen de jaren verschillen optreden. Het lijkt erop dat de talrijkste vogelsoorten in 2002 reeds voldoende in beeld zijn gebracht (Boekema 2002). Als voorbeeld dient Winterkoning, die samen met Merel en Tjiftjaf de talrijkste zanger in de Paddepoel is. Met ruim 10.000 geturfde vogels is overduidelijk te zien dat er een dip in de nazomer is en een mooie zangpiek in de herfst. De Winterkoning is een uit een klein rijtje van vogels met een duidelijke tweede piek in de nazomer en herfst. Andere soorten met twee piek zijn Tjiftjaf, Fitis, Zwarte Roodstaart, Roodborst en Merel. Het Vuurgoudhaantje hoort hier eigenlijk ook bij maar daarvan zijn er heel weinig. In 2002 werd vastgesteld dat enkele andere vogels ook sporadisch in de nazomer en herfst te horen zijn, zoals Heggenmus, Groenling en Zwartkop. Het blijkt nu dat alleen Zwartkop min of meer in het bovenstaande rijtje te plaatsen valt, met enkele tientallen zingende vogels in de nazomerpiek (diagram 2). Het betreft echter meestal vogels

die tamelijk zacht aan het murmelen zijn, vaak in de nabijheid van vlierstruiken en andere besdragende, dichte begroeiing. Het Lauwersmeergebied is wat dat betreft in deze periode een beter biotoop voor zingende Zwartkoppen dan de Paddepoel. De meeste soorten hebben echter slechts één piek in de zangactiviteit, en de Groenling is hier een mooi (nieuw) voorbeeld van, afgezien van drie zingende vogels in de herfst (diagram 3).

De meeste zomervogels hebben een eenvoudig verloop in hun zangactiviteit. Ze komen aan, beginnen te zingen en bereiken na twee decades het maximum in hun zangactiviteit. De zangactiviteit blijft nog 1 - 2 decades hoog en zakt dan geleidelijk in. Het blijkt dat de voorjaarszang niet bij alle soorten met één piek verloopt. Bij de Zanglijster zijn twee pieken, met een duidelijke dip rond half april (diagram 4). Dit lijkt geen toeval of uitsluitend het effect van ongunstig weer zoals kou of harde wind, want in de meeste jaren tussen 2001 en 2005 is de dip duidelijk te zien (diagram 5). De jaarlijkse verschillende zijn duidelijk voor een deel weersafhankelijk. In 2004 was juli warm en vochtig en zongen beduidend meer vogels dan in andere jaren in dezelfde periode. Zoals eerder gesteld hangt de dip in april vermoedelijk samen met het moment dat jongen van het eerste broedsel worden gevoerd. De Zanglijster broedt vroeg, want al rond 1 mei kunnen uitgevlogen jongen worden gezien.

Ook de Houtduif blijkt nu een dip te hebben in zijn activiteit (diagram 6). In 2002 was dit met circa 1.200 duiven niet duidelijk, maar nu met bijna drie maal zo veel geturfde vogels komt er een mooie tweepiekige curve uit, met een dip begin juni. Ook het verloop van de activiteit bij de Turkse Tortel laat zien dat er nu een dip in dezelfde tijd is (diagram 7). Dit is echter een grillig koerende soort, en per decade kan de activiteit nogal uiteenlopen. Een van de oorzaken lijkt het feit dat er slechts enkele vogels in het gebied zitten. Ze zitten echter wel vlak naast elkaar en kunnen kennelijk elkaar soms aansteken. De onopvallende Holenduif is bij gebrek aan opgaand oud loofhout alleen in de periferie bij twee geïsoleerd





liggende boerderijen te vinden. Ze zitten op beide locaties al enkele jaren. De boerderijen liggen een meter of 500 uit elkaar en de vogels zitten dus niet op gehooraafstand van elkaar. Mogelijk is dit een reden dat ze maar weinig te horen zijn. In de zomer van 2005 kreeg een van de twee het echter goed te pakken en ging nog tot in september met koeren door. Dit lijkt karakteristiek voor de duiven, want er is maar een heel beperkt aantal soorten dat in augustus zingt, en alledrie de duiven horen daar dus kennelijk bij. Het gaat in totaal echter slechts om een heel kleine steekproef voor de Holenduif (diagram 8).

Met de Holenduif zijn we voor de rest van het overzicht in het noordelijk deel van het telgebied aangeland bij de open-terreinvogels. In het telgebied broedt een groot deel van de karakteristieke vogels voor dit soort terreinen, maar helaas zijn Graspieper en Veldleeuwerik in geen velden en wegen meer te bespeuren. Men moet tegenwoordig minstens 10 kilometer verder naar het noorden fietsen, voorbij Garnwerd, om nog leeuweriken te horen. Als bonus zitten dan nog een paar Graspiepers tussen Heksum en Garnwerd. Het hele graslandareaal van het Reitdiepdal is door de Veldleeuwerik stilletjes geruimd. En dan te bedenken dat slechts 30 jaren geleden dit hier een talrijke vogel was. In 1974 inventariseerde ik een weilandgebied bij Fransum ten noorden van Aduard. Op circa 150 hectare zaten toen 33 territoria en Veldleeuwerik was hier de talrijkste broedvogel. De Bosrietzanger houdt het echter goed uit op plekken met allerlei ruigte en met name op het verruigde opspuitterrein en omgeving zitten circa 25 territoria, met als gevolg een heel mooie steekproef aan waarnemingen (diagram 9). Hierbij doet zich gelijk een verrassing voor: de Bosrietzanger heeft namelijk een extreem korte periode waarin volop gezongen wordt, eigenlijk maar een dag of 25. Dit is de kortste periode van alle soorten broedvogels in de Paddepoel en vermoedelijk ook wel daarbuiten. De zangpiek is beduidend sterker gepiekt dan bij Kleine Karekiet en Rietgors (diagrammen 10 en 11).

We willen nu nogmaals terugkomen op soor-

ten die (mogelijk) een dip in de activiteit in het voorjaar hebben. De enige andere vogel waarvan in 2002 werd verondersteld dat er een mogelijke dip in de activiteit zou zijn is de vrij schaarse Sprinkhaanzanger. Er werden tot en met 2002 slechts circa 70 waarnemingen in het telgebied verzameld, die werden aangevuld met circa 100 waarnemingen van elders uit Groningen. Door de route langs het opspuitterrein frequent af te fietsen ligt de steekproef nu op 384 vogels en lijkt het erop dat er geen duidelijke dip in de maand juni voorkomt (diagram 12).

De Spotvogel was in de jaren zeventig nog een vrij algemene soort in en rond Groningen, onder andere in jonge bosaanplant rond sportvelden en recreatieterreinen.. Een voorbeeld van de laatste biotoop: op 23 mei 1976 zongen 15 vogels in park Meerwijk Hoogezand. Maar nu zitten rond sportvelden en in bebouwde kommen van Groningen en omgeving geen Spotvogels meer. Ze zijn in de provincie Groningen alleen nog regelmatig te vinden in de kleigebieden noordelijker van de stad Groningen, onder andere rond geïsoleerde boerderijen. Het telgebied grenst aan dit open kleigebied. In 2001 - 2004 leek het erop dat er geen duidelijke territoria waren, maar in 2005 waren toch weer twee: een in Dorkwerd (aan de overzijde van het Reitdiep en juist nog te horen vanaf de Paddepoelzijde) en een in een klein bosje naast het Reitdiep. Ruwweg een derde van alle gehoorde vogels bleek slecht heel kort op een bepaalde plek te verblijven. Uit waarnemingen vanaf 2000 en met aanvullingen van enkele jaren uit de vorige eeuw blijkt dat de Spotvogel zijn zangpiek rond 1 juni heeft (diagram 13).

Andere typische bewoners van ruigte zijn Grasmus en Fazant. Er zitten minstens 10 Grasmussen in het telgebied en sommige zingen door tot in juli (diagram 14). Daarna is alleen de typische 'zwie zwie zwie' alarmroep nog te horen. Ook om de Fazant komen we niet heen in de Paddepoel, er zitten minstens 10 hanen. Hier en daar op de zandgronden doen ze het niet zo goed meer. Tijdens de SO-VON broedvogelinventarisatieronde lukte het

me niet om een Fazant te scoren in het 5 x 5 kilometerhok van Norg, ondank aanwezigheid van mooie essen en dergelijke rond het Norgerholt. Maar op de klei en in de ruigte in het noorden van de Paddepoel doen ze het nog prima. De Fazant heeft allerlei roepjes, waaronder een kakelende roep en een korte 'kok'-roep, en is een flink deel van het jaar te horen. Er is echter een karakteristieke tweetonige 'kohhh'-kok roep, en die blijkt heel duidelijk vooral in de broedtijd te horen, met een sterke piek begin mei.

Alle bovengenoemde soorten zijn broedvogels in de Paddepoel. Er is echter een trekker die opvalt door zijn zang: de Koperwiek. In de broedgebieden zijn ze territoriaal en in het noorden van Zweden domineert de Koperwiek rond middernacht het bos. Maar op trek in groepjes is de zogenaamde koorzang te horen. Elk jaar in de Paddepoel wel een paar maal in bosjes in de periferie. Aangevuld met enkele waarnemingen uit de vorige eeuw lijkt het erop dat maart en april even goede maanden

zijn om dit verschijnsel te horen. De Koperwiek is echter rond half april al weer naar het noorden vertrokken, iets eerder dan de Kramsvogel, en dus na half april ook niet meer te beluisteren (diagram 16).

Conclusies

Met de gevolgde turfmethode per fiets is het betrekkelijk eenvoudig om voldoende grote steekproeven te verzamelen voor het verkrijgen van een goede afspiegeling in het verloop van activiteit van algemene en vrij algemene zangvogels over het jaar. Door dagelijks waar te nemen is het mogelijk om fluctuaties in zangactiviteit vast te leggen die vermoedelijk bij onregelmatiger bezoek over het hoofd zouden zijn gezien, zoals de dipjes bij Houtduif en Zanglijster. Het is echter wel zaak om minstens enkele jaren door te gaan vanwege weersinvloeden en dergelijke en bovendien moet dezelfde route steeds met dezelfde frequentie worden afgelegd. Met dit artikel is de zang in de Paddepoel min of meer een afgesloten boek, de vraag hoeveel en wanneer vogels zin-

gen is beantwoord; hoewel het natuurlijk interessant zou zijn om van iedere soort een steekproef van minstens 10.000 vogels te hebben (ook 100.000 Winterkoningen zou in dit leven nog te doen moeten zijn). Het ligt echter meer voor de hand om dan soortgericht ook andere gegevens te verzamelen, zoals nestbouw en dergelijke. Dit ligt echter buiten bereik van de fietsende vogelaar op weg naar zijn lab en daarom wil de schrijver het turven van zang hierbij laten voor wat het is.

Literatuur

Boekema, E. 'Zangactiviteit het jaar rond aan de stadsrand van Groningen.' *De Grauwe Gors* 2002, nummer 4, blz. 135 - 141.

Egbert Boekema
Jupiterstraat 99
9742 EV Groningen
e-mail: e.j.boekema@rug.nl

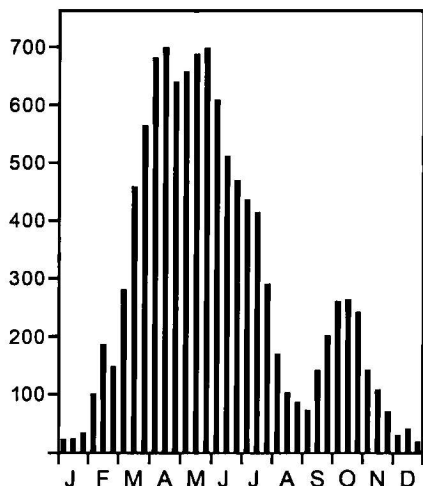


Fig. 1 Winterkoning 1999 - 2005 aantal = 10.589

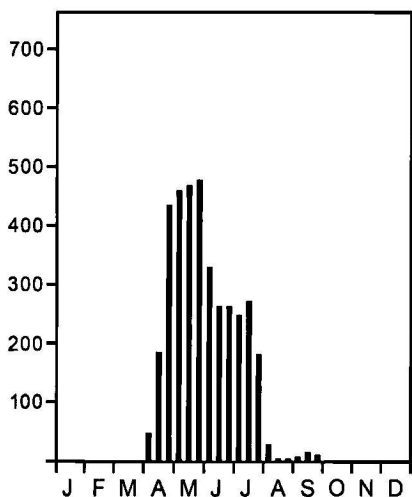


Fig. 2 Zwartkop 1999 - 2005 aantal = 3.717

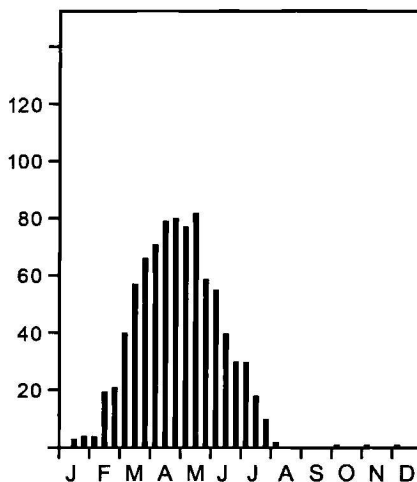


Fig. 3 Groenling 2001 - 2005 aantal = 851

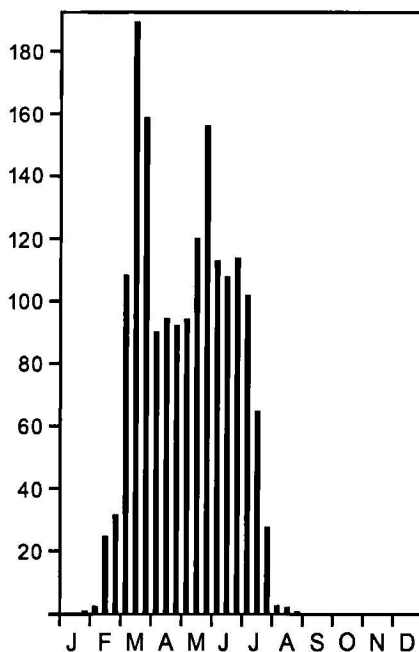


Fig. 4 Zanglijster 2001 - 2005 aantal = 1.698



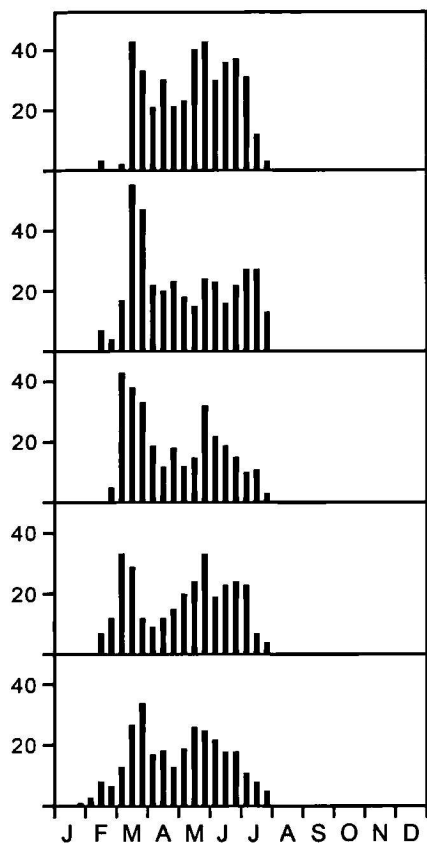


Fig. 5 Zanglijster jaartotalen van 2001 (onder) tot 2005 (boven)

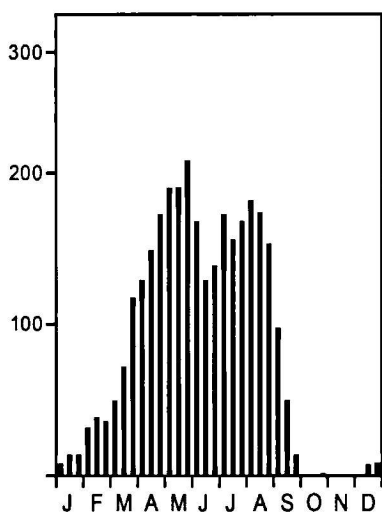


Fig. 6 Houtduif 1999 - 2005 aantal = 3.026

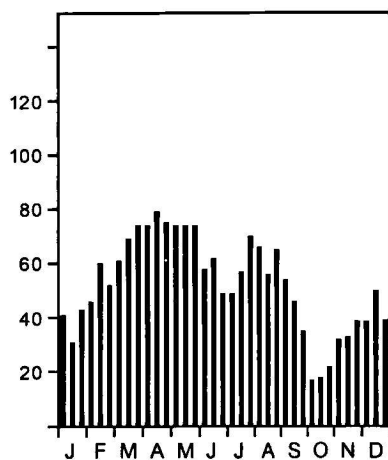


Fig. 7 Turkse Tortel 1999 - 2005 aantal = 1.877

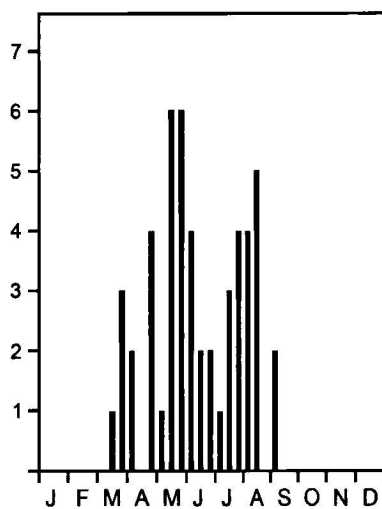


Fig. 8 Holenduif 2000 - 2005 aantal = 46



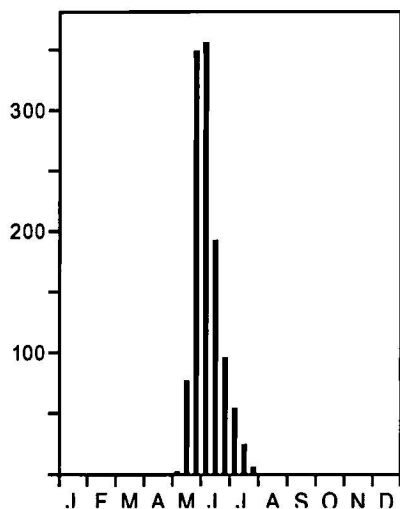


Fig. 9 Bosrietzanger 1999 - 2005 aantal = 1.158

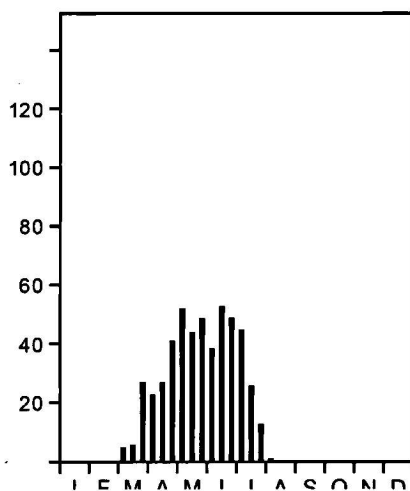


Fig. 11 Rietgors 2001 - 2005 aantal = 500

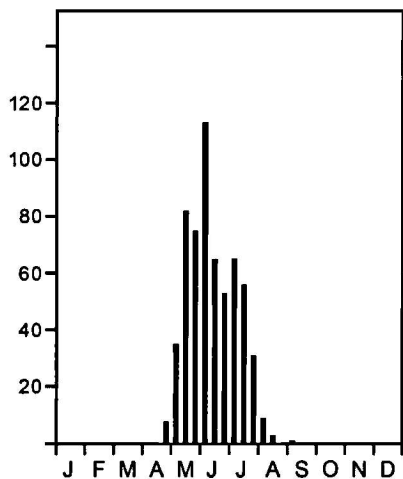


Fig. 10 Kleine Karekiet 2001 - 2005 aantal = 596

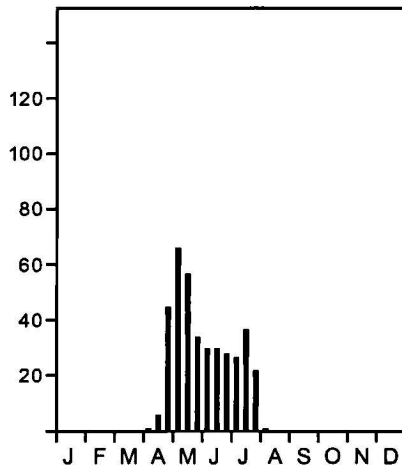


Fig. 12 Sprinkhaanzanger 1996 - 2005
aantal = 384



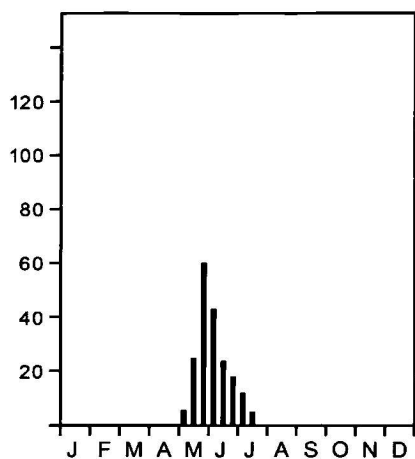


Fig. 13 Spotvogel (1980-) 2000 - 2005 aantal = 193

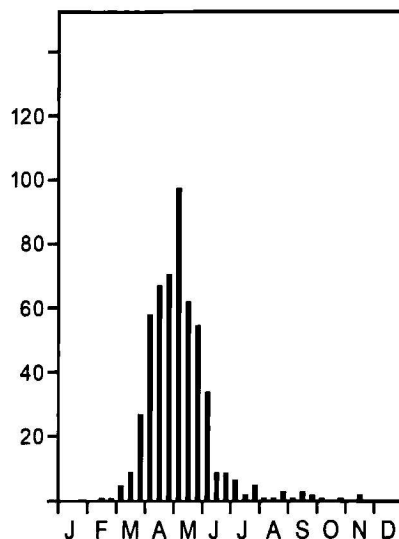


Fig. 15 Fazant 2002 - 2005 aantal = 532

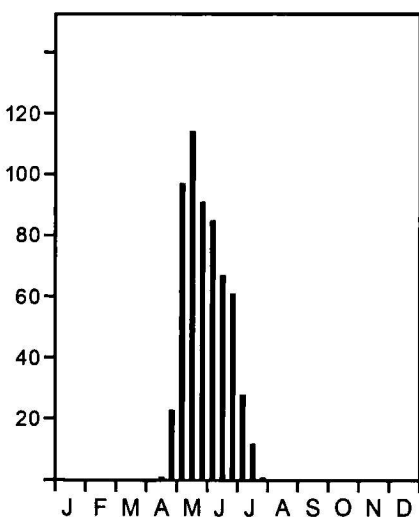


Fig. 14 Grasmus 2000 - 2005 aantal = 580

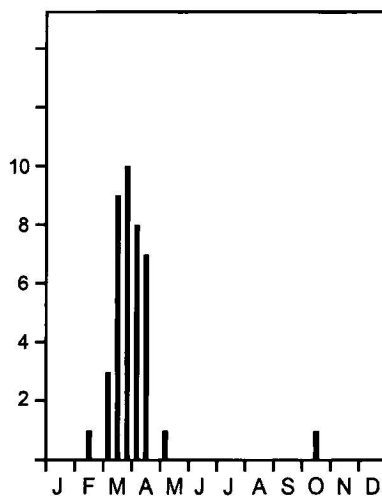


Fig. 16 Koperwiek 1975 - 2005 aantal = 42

